

A

Ab abusu ad usum non valet consequential.

Зловживання при використанні не причина проти самого використання. (Юридична формула, що використовувалася в римському праві.)

Злоупотребление при польованні не довод против самого пользования. (Юридическая формула, восходящая к римскому праву.)

Ab altero expectes, alteri quod feceris. Syrus

Чекай від іншого те, що іншому сам ти зробив. Публілій Сір

Жди от другого того, что другому сам ты сделал. Публилий Сир

Abdere se in litteras.

Зариватися в книжки.

Зарыться в книги.

Abeunt studia in mores. Ovidius

Заняття накладають відбиток на характер. Овідій

Занятия налагают отпечаток на характер. Овидий

Ab haedis scindere oves.

Відокремлювати овець від козлів. (Метафорично: не змішувати доброго з поганим; уміти; розрізняти одне від іншого.) Евангеліє від Матвія, 25, 32 — про відокремлення праведних від грішних.

Отделять овец от козлов. (Метафорически: не смешивать хорошего с плохим, уметь отличать одно от другого.) Евангелие от Матфея, 25, 32 — об отделении праведных от неправедных.

Ab hoc et ab hac.

Про те, про се.

О том, о сем.

Ab inferiore loco dicere.

Казати, стоячи внизу.

Говорить, стоя внизу.

Abi in pace.

Йди з миром. (Слова з поминальної молитви в католицькому обряді.)

Иди с миром. (Слова отходной молитвы в католическом обряде.)

Ab imo pectore. Lucretius

З глибини душі (відверто, широко). (Лукрецій, «Про природу речей», III, 57–58. — Лукрецій говорить, що люди, які стверджують, що вчення Епікура, яке звільняє від страху смерті, для них не потрібне, виявляють свою нещирість, коли дійсно опиняються перед обличчям смерті.)

Из глубины души (откровенно). (Лукреций, «О природе вещей» III, 57–58. — Лукреций говорит о том, что люди, которые утверждают, будто учение Эпикура, освобождающее от страха смерти, для них излишне, обнаруживают свою неискренность, когда действительно оказываются перед лицом смерти.)

Abit, excessit, evasit, erupit. Cicero

Пішов, виступив, вислизнув, виврався. Цицерон, «Промови проти Катиліни»

Ушел, выступил, ускользнул, виврався. Цицерон, «Речи против Катилины»

Abominatio desolationis.

Мерзенність запустіння. Євангеліє від Матвія, XXIV, 15 (джерелом було пророцтво з Біблії, книга Даниїла, IX, 27).

Мерзость запустения. Евангелие от Матфея, XXIV, 15 (источником послужило пророчество, содержащееся в Библии, книга Даниила, IX, 27).

Absens heres non erit.

Відсутній не буде спадкоємцем. (Принцип римського права, згідно з яким той, хто має право на спадщину, але не пред'являє цих прав у певний термін, втрачає спадщину.)

Отсутствующий не будет наследником. (Принцип римского права, по которому человек, имеющий права на наследование имущества, но не предъявивший этих прав в известный срок, лишался наследства.)

Absit invidia verbo.

Хай не викличе неприязні сказане, да не осудять мене за ці слова (вбачайте за ці слова).

Пусть не вызовет неприязни сказанное, да не осудят меня за эти слова (не взыщите за эти слова).

Absolvo te.

Відпускаю тебе, тобто відпускаю тобі гріхи. (Формула відпускання гріхів на сповіді у католиків.)

Отпускаю тебя, т.е. отпускаю тебе грехи. (Формула отпущения грехов на исповеди у католиков.)

Absurdum.

Безглуздя, нісенітниця. Нелепость, бессмыслица.

Ab uno disce omnes.

По окремому пізнай про інших. По одному узнавай о других.

Ab urbe condita.

Від заснування міста (Риму). От основания города (т.е. Рима)
(Ера римського літочислення. (Эра римского летоисчисления.
Таку назву мала історична праця Так называли исторический труд
Тита Лівія, який викладав істо- Тита Ливия, излагавший исто-
рію Риму від його легендарного рію Рима от его легендарного
заснування до 9 р. н.е.) основания до 9 г. н.э.)

A bove maiore discit arare minor.

Молодий віл навчається орати у Молодой вол учится пахать у ста-
старого. рогого.

A capillo usque ad unguis. Petronius

Від волосся аж до нігтів на паль- От волос вплоть до ногтей на
цях ніг. Петроній пальцах ног. Петроний

A capite.

Від голови (від початку). От головы (от начала).

A casu ad casum.

Час від часу. От случая к случаю.

A nullo diligitur, qui neminem diligit.

Ніхто не любить того, хто сам ні- Никто не любит того, кто сам ни-
кого не любить кого не любит.

A posteriori.

На підставі досвіду. Исходя из опыта.

A priori.

Заздалегідь (незалежно від досвіду). Заранее (независимо от опыта).

A recta conscientia non oportet discedere.

Від розумних переконань не тре- От разумных убеждений не сле-
ба відступати. дует отступать.

A tuo lare incipe.

Починай зі свого дому (говори спо- Начинай со своего очага (говори
чатку про себе, а потім про інших). сначала о себе, а затем о других).

Ab antiquo.

Здавна, віддавна.

Исстари, издавна.

Ab equis ad asinos.

Із коней у віслюки (зазнати пониження).

Із коней в осли (пойти на понижение).

Ab hinc.

Із цього часу; відтепер.

С настоящего времени; отныне.

Ab igne ignem. Cicero

Від вогню вогонь. Цицерон

От огня огонь. Цицерон

Ab incunabulis.

Із колиски (з дитинства; з початку).

Із колыбели (с детства; с самого начала).

Ab initio nullum, semper nullum.

Спочатку нічого — завжди нічого.

Сначала ничего — всегда ничего.

Ab Iove principium. Vergilius

Початок від Юпітера (починай з найважливішого). Вергілій

Начало от Юпитера (начинай с самого важного). Вергилий

Ab origine.

Від початку.

От начала.

Ab ovo usque ad mala.

Від яйця до яблук (від початку до кінця). (У римлян обід починався яйцями й закінчувався фруктами.)

От яйца до яблок (от начала до конца). (У римлян обед начинался яйцами и оканчивался фруктами.)

Ab uno crimine disce omnes. Vergilius

По одному злочину роби висновок (дізнавайся) про всі інші. Вергілій

По одному преступлению суди (узнавай) о всех других. Вергилий

Abiit, non obiit.

Пішов, але не загинув (пішов, але пам'ять про нього залишилася).

Ушел, но не погиб (ушел, но память о нем жива)

Absens carens.

Відсутній сам собі шкодить.

Отсутствующий сам себе вредит.

Absens heres non erit.

Відсутній не вважається спадко-
ємцем.

Отсутствующий не считается на-
следником.

Absentem laedit, qui cum ebrio litigat. Syrus

Хто сперечається з п'яним,
той воює з відсутнім. Публі-
лій Сір

Кто спорит с пьяным, тот во-
юет с отсутствующим. Публи-
лий Сир

Absit dicto (verbo) invidia. Livius

Хай слово буде вільним від за-
здрості. Тит Лівій

Пусть слово будет свободным от
зависти. Тит Ливий

Absolutum dominium.

Абсолютна (необмежена)
влада.

Абсолютная (неограниченная)
власть.

Absque omni exceptione.

Без будь-якого винятку.

Без всякого исключения.

Absurdum in adiecto.

Безглузде припущення.

Бессмысленное предположение.

Abusus non tollit usum.

Зловживання не виключає жи-
вання.

Злоупотребление не исключает
употребления.

Accessio cedit principali.

Належність дотримується долі
головної речі.

Принадлежность следует судьбе
главной вещи.

Accidit in puncto quod speratur in anno.

Водночас трапляється те, на що
не сподіваєшся й роками.

В одночасье случается то, на что
не надеешься и годами.

Accidit interdum ut stulti opportuna loquantur

Трапляється, що і дурні кажуть
щось слушне.

Бывает иной раз, что и глупцы
скажут что-нибудь дельное.

Accpere praestat quam inferre injuriam.

Краще зазнавати образ, ніж їх за-
подіювати.

Лучше переносить обиды, чем их
причинять.

A contrario.

Від протилежного.

От противоположного.

Accusatio desiderat crimen. Cicero

Звинувачення передбачає наявність злочину. Цицерон

Обвинення предполагає наявність злочину. Цицерон

Acrius appetimus nova, quam iam parta tenemus.

Наполегливіше прагнемо до нового, ніж зберігаємо вже придбане.

Упорнее стремимся к новому, чем сохраняем уже обретенное.

Acta est fabula. Suetonius

Вистава закінчена. (Светоній у «Житті дванадцяти Цезарів» («Божественный Август») повідомляє, що Август у свій останній день кілька разів питав, чи не викликає його стан тривоги в місті, а друзів, які зайшли, спитав, чи добре він зіграв комедію життя.)

Представление окончено. (Светоний в «Жизни двенадцати Цезарей» («Божественный Август») сообщает, что Август в свой последний день несколько раз спрашивал, не вызывает ли его состояние тревоги в городе, а вошедших друзей спросил, находят ли они, что он хорошо сыграл комедию жизни.)

Acta diurna.

Щоденні події, хроніка. (Так у Стародавньому Римі називалися урядові розпорядження, накази та ін., що кожного дня розміщували для загального огляду на Форумі.)

Ежедневные события, хроника. (Так в Древнем Риме назывались правительственные распоряжения, приказы и т.п., которые каждый день помещали для всеобщего обозрения на Форуме.)

Acta sanctorum.

«Діяння святих». (Збірник життєпису святих, які шануються католицькою церквою.)

«Деяния святых». (Сборник жизнеписаний святых, почитаемых католической церковью.)

Actor sequitur forum rei.

Позивач звертається до суду за місцем проживання відповідача.

Истец обращается в суд по месту жительства ответчика.

Actore non probante reus absolvitur.

При недоведеності позову відповідач звільняється.

При недоказанности иска ответчик освобождается.

Actum est, illicit.

Справу завершено, можна розходитися. (Процесуальна формула закриття судового засідання.)

Дело закончено, можно расходиться. (Процессуальная формула закрытия судебного заседания.)

Acti labores iucundi.

Завершена праця приємна. Оконченные труды приятны.

Actum ne agas!

Не роби зробленого! Не делай сделанного!

Acu rem tetigisti. Plautus

Ти торкнувся речі голкою (до- Ты коснулся вещи иглой (задел
шкулити комусь). Плавт за живое). Плавт

Ad acta.

У справу; в архів. В дело; в архив.

Ad arbitrium.

За розсудом. По усмотрению; на усмотрение.

Ad augusta per angusta.

До висот через тіснини (долаючи К высотам через теснины (через
труднощі). труднощі).

Ad bestias (damnare).

(Засудити) на поталу диким зві- (Осудить) на растерзание дики-
рам у цирку. (Кара, яку застосо- ми зверями в цирку. (Наказание,
вували в античному Римі до зло- применяемое в античном Риме
чинців, які вчинили вбивство, к преступникам, совершившим
пограбування тощо.) убийство, грабеж и т.п.)

Ad calamitatem quilibet rumor valet. Syrus

Будь-яка чутка може спричинити Любой слух может быть причи-
біду. Публілій Сір ной беды. Публилий Сир

Ad captandum vulgus.

З бажання догодити натовпу, на Из желания угодить толпе, в уго-
доду натовпу, черні. ду толпе, черни.

Ad Calendas (Kalendas) Graecas.

До грецьких календ (ніколи). (У До греческих календ (никогда).
римлян календами називалось (У римлян календами называ-
перше число кожного місяця. лось первое число каждого меся-
У греків поняття «календа» не ца. У греков понятия «календа»
було.) не было.)

Ad cogitandum et agendum homo natus est.

Людина народжена для мислен- Человек рожден для мышления и
ня і діяльності. деятельности.

Ad delectandum.

Для задоволення; для насолоди.

Для удовольствия; для насладження.

Ad duo festinans neutrum bene peregeris.

Виконуючи нашвидку дві справи, не виконаєш добре жодної.

Выполняя наспех два дела, не выполнишь хорошо ни одного.

Ad ea dibeat adaptari jus, quae frequenter eveniunt.

Право слід пристосовувати до тих випадків, що трапляються часто.

Право следует приспособлять к тем случаям, которые происходят часто.

Ad extremitates

До крайнього ступеня; до останньої межі.

До крайней степени; до крайних пределов.

Ad felicitatem pertinere. Seneca

Прагнути щастя. Сенека

Стремиться к счастью. Сенека

Ad finem saeculorum

Довіку, до нескінченності.

До скончания веков; до бесконечности.

Ad fontes.

До джерел. (Про необхідність у науковій роботі звертатися до першоджерела, не брати матеріал з інших рук (з переказу, перекладу.)

К источникам. (О необходимости в научной работе обращаться к первоисточникам, а не брать материал из вторых рук, т.е. из пересказа, перевода и т.п.)

Ad futuram (perpetuam) rei memoriam.

Для майбутньої (вічної) пам'яті; на довгу (вічну) пам'ять.

Для будущей (вечной) памяти; на долгую (вечную) память.

Ad Herculis columnas.

До Геркулесових стовпів (до крайнього ступеня чого-небудь, до крайньої межі).

До Геркулесовых столбов (до крайней степени чего-либо, до последнего предела).

Ad impossibilia nemo obligatur (tenetur).

До неможливого нікого не зобов'язують.

К невозможному никого не обязывают.

Ad infinitum.

До нескінченності.

До бесконечности

Ad libertatem vocare.

Закликати до свободи.

Призывать к свободе.

Aditum nocendi perfido praestat fides. Seneca

Довіра, яку надають віроломному, дає йому змогу шкодити. Сенека

Доверие, оказываемое вероломному, дает ему возможность вредить. Сенека

Adjuro te per eum, qui venturus est judicare vivos et mortuos.

Заклинаю тебе тим, хто буде судити живих і мертвих. (У середні віки — формула церковного заклинання.)

Заклинаю тебя тем, кто будет судить живых и мертвых. (В средние века — формула церковного заклипания.)

Ad libita librarii.

Через свавілля переписувача. (Перекручування первісного тексту при подальшому його переписуванні або передрукуванні.)

По произволу переписчика. (Искажение первоначального текста при последующей его переписке или перепечатке.)

Ad libitum.

За бажанням; за своїм розсудом; як заманеться або скільки завгодно.

По желанию; по (своему) усмотрению; как захочется или сколько угодно.

Ad litteram (litteras).

Дослівно; буквально.

Дословно; буквально.

Ad majorem censurae gloriam.

Во славу богів. (Часто зустрічається у парафразах для прославлення, во славу, в ім'я перемоги когось, чогось. Девіз ордену єзуїтів (що був заснований у 1534 р. Ігнатієм Лойолою), який лицемірно прикривав численні злочини, що були спрямовані на зміцнення влади папи.)

К вящей славе богов. (Часто встречается в парафразах для прославления, во славу, во имя торжества кого-либо, чего-либо. Девиз ордена иезуитов (основанного в 1534 г. Игнатием Лойолой), которым лицемерно прикрывались многочисленные преступления, направленные на укрепление власти папы.)

Ad manum.

Під рукою.

Под рукой.

Ad maximum.

До найбільшого, до найвищої межі, до максимуму. До найбільшого, до вищого предела, до максимуму.

Ad meliora tempora.

До кращих часів. До кращих часів.

Ad minimum.

До найменшого, до найнижчої межі, до мінімуму. До найменшого, до нижчого предела, до мінімуму.

Ad modum.

За зразком. По образцю.

Admonet et magna testatur voce per umbras.

Vergilius

Умовляє і гучним голосом волає серед тіней. Вергілій, «Енеїда» Увещає і громким голосом взиває серед тіней. Вергілій, «Энеида»

Ad memorandum.

Для пам'яті; щоб не забути. Для пам'яті; щоб не забути.

Ad multos annos!

На багато років! Многая літа! На довгі роки! Многая літа!

Ad narrandum, non ad probandum.

Для того щоб розповісти, а не для того, щоб довести. Для того щоб розповісти, а не для того, щоб довести.

Ad nova omnes concurrunt.

Усі поспішають до нового. Все спешить до нового.

Ad oculos.

Наочно. Наочно, наочно.

Ad opus!

До роботи! До справи! До роботи! До справи!

Ad patres.

До праотців, до предків, тобто на той світ. (Як правило, відправитись або відправити.) До праотців, до предків, т.е. на той світ. (Як правило, відправитись або відправити.)

Ad perpetuam rei memoriam.

На довічну пам'ять про подію.
(Формула меморіального напису.
Цією фразою починається булла
римського папи Климентія XIV про
скасування ордену єзуїтів у 1774 р.)

В вечную память события. (Фор-
мула мемориальной надписи. Этой
фразой начинается булла римского
папы Климента XIV об упраздне-
нии ордена иезуитов в 1774 г.)

Ad personam.

Персонально, особисто.

Персонально, лично.

Ad populum phaleras! Persius

Лиши пусті слова! Персій

Брось пустые слова! Персий

Ad prime in vita esse utile, ut ne quid nimis. Terentius

Головне правило в житті, думаю, —
нічого надміру. Теренцій

Главное правило в жизни, полагаю,
— ничего сверх меры. Теренций

Ad poenitendum properat, cito qui judicat. Syrus

Хто швидко ухвалює рішення,
може швидко пожалкувати. Пу-
блілій Сір

Кто быстро выносит решение,
может быстро раскаяться. Пу-
блилий Сир

Ad quas res optimi erimus, in iis potissimum elaborabimus.

Найбільших успіхів ми досягне-
мо у тому, до чого будемо мати
найкращі здібності.

Наибольших успехов мы достиг-
нем в том, к чему будем иметь
наилучшие способности.

Ad referendum.

До доповіді. (Позначка на до-
кументі, що повинен бути по-
даний на розгляд і ухвалу його
вищою інстанцією.)

К докладу. (Пометка на докумен-
те, который должен быть пред-
ставлен на рассмотрение и одо-
брение его высшей инстанцией.)

Ad restim res reddi. Terentius

Справа дійшла до мотузки (хоч у
петлю лизь). Теренцій

Дело дошло до веревки (хоть в
петлю лезь). Теренций

Ad se ipsum.

До себе самого. (Латинський
переклад назви етичного твору
«До себе самого», написаного
грецькою мовою римським імпе-
ратором Марком Аврелієм (161—
180 рр. н.е.) у формі послання,
зверненого до себе самого.)

К самому себе. (Латинский пере-
вод названия этического сочине-
ния «К самому себе», написанно-
го на греческом языке римским
императором Марком Аврелием
(161—180 гг. н.э.) в форме послан-
ния, обращенного к самому себе.)

Ad totalem evaporationem.

До повного випаровування, повністю, без залишку.

До полного испарения, полностью, без остатка.

Ad turpia nemo obligatur.

До ганебного нікого не зобов'язують, ніхто не може примусити іншого вчинити аморально.

К постыдному никого не обязывают, никто не может заставить другого совершить безнравственный поступок.

Ad unguem. Horatius

До нігтя, до повної досконалості; точно, бездоганно. (Гораций, «Сатири»: *Ad unguem factus homo*. «Бездоганна людина». За поясненнями стародавнього коментатора, вираз використовувався в описі скульптурної техніки: обробка мармурової статуї вважалася закінченою, якщо при проведенні по її поверхні нігтем не відчувалася шорсткість.)

До ногтя; до полного совершенства; точно, безукоризненно. (Гораций, «Сатиры»: *Ad unguem factus homo*, «Безупречный человек». По объяснению древнего комментатора, выражение использовалось в описании скульптурной техники: обработка мраморной статуи считалась законченной, если при проведении по ее поверхности ногтем не ощущалось шероховатости.)

Ad usum.

Для вживання, для використання.

Для употребления, для использования.

Ad usum proprium.

Для особистого користування.

Для личного пользования.

Ad unum (omnes).

(Усі) до одного (всі без винятку).

(Все) до одного (все без исключения).

Adversus necessitatem ne dii quidem resistunt.

Проти необхідності не владні навіть боги. (Вислів є перекладом латинською мовою Платоном слів давньогрецького поета Симоніда, який, у свою чергу, наводить їх як вислів мітиленського народного вождя Піттака, одного з канонічних семи мудреців давнини.)

Против необходимости не властны и сами боги. (Выражение является переводом на латинский язык Платоном слов древнегреческого поэта Симониды, который, в свою очередь, приводит их как изречение митиленского народного вождя Питтака, одного из канонических семи мудрецов древности.)

Advocatus Dei.

Адвокат бога.

Адвокат бога.

Advocatus diaboli.

Адвокат диявола. (Згідно з існуючою в католицькій церкві процедурою, канонізація святого проводилась у формі диспуту між двома сторонами. Один із учасників диспуту, *advocatus Dei*, звеличував позитивні якості тієї людини, яку канонізують, другий, *advocatus diaboli*, виступав із запереченнями.)

Адвокат дьявола. (Согласно установленной в католической церкви процедуре, канонизация нового святого проводилась в форме диспута между двумя сторонами. Один из участников диспута, *advocatus Dei*, превозносил достоинства канонизируемого, другой, *advocatus diaboli*, выступал с возражениями.)

Ad vocem.

До слова; до речі; з приводу; що стосується.

К слову; к стати сказать; по поводу; что касается или к стати.

Ad vocem populi.

До голосу народу, до загальної думки. (Як правило, звертатися, апелювати приєднуватися.)

К голосу народа; к общему мнению. (Обычно — обращаться, апеллировать, присоединяться.)

Ad verbum.

Слово в слово; дослівно.

Слово в слово; дословно.

Ad verbum audiendum.

Для усної співбесіди (викликати, запросити).

Для устного собеседования (вызвать, пригласить).

Ad virtutem via ardua est.

До мужності стрімка дорога.

К мужеству крутая дорога.

Ad vitam aut culpam.

На все життя або до першої провini.

На всю жизнь или до первой вины.

Adhibenda est in iocando moderatio.

Слід знати міру в жартах.

Следует знать меру в шутках.

Adulescentia in labore et patientia exercenda est.

Молодь повинна тренуватись у праці і терпінні (витримці).

Молодежь должна упражняться в труде и терпении (выдержке).

Aegroto dum anima est spes esse dicitur. Cicero

Поки хворий дихає, кажуть, є й надія. Цицерон

Пока у больного есть дыхание, говорят, есть и надежда. Цицерон

Aequat causa effectum.

Причина рівнозначна наслідку.

Причина равносильна следствию.

Aequa lege necessitas sortitur insignes et imos. Horatius

За одним і тим же законом необхідність відає належне і видатним, і невидатним. Горацій

По одному и тому же закону необходимость воздаст и великим, и малым. Горацій

Aes triplex. Horatius

Потрійна мідь. (Про безстрашність, про твердість духу.) Горацій

Тройная медь. (О неустрашимости, о твердости духа.) Горацій

Aetate sapimus rectius. Terentius

З роками ми розумнішаємо. Теренцій

С годами мы становимся умнее. Теренцій

Aeterna nox. Vergilius

Довічна ніч. Вергілій

Вечная ночь. Вергилий

Aevi flore virens.

У розквіті сил.

В расцвете сил.

Aestas non semper durabit: condite nidos!

Літо триватиме не завжди: вийте гнізда (своєчасно беріться за справу, використовуйте нагоду)!

Лето будет длиться не всегда: вейте гнезда (своевременно приступайте к делу, используйте случай)!

Aetas dulcissima adulescentia est.

Молодість — чудова пора життя.

Молодость — прекрасное время жизни.

Aetate fruere, mobili cursu fugit. Seneca

Користуйся життям, бо воно швидкоплинне. Сенека

Пользуйся жизнью, потому что она как быстрое течение. Сенека

Aeterna urbs.

Вічне місто (про античний Рим).

Вечный город (об античном Риме).

Afferre alicui fiduciam.

Викликати в кого-небудь віру в себе. Внушити кому-лиbo веру в себе.

A fortiori.

Виходячи з більш важливого; тим більше; тим паче. (У логіці означає: те, що доведено стосовно менш очевидного, тим більше повинно бути визнане щодо більш очевидного.) Исходя из более весомого; тем более; и подавно. (В логике означает: то, что доказано в отношении менее очевидного, тем более должно быть признано в отношении более очевидного.)

Age quod agis.

Роби те, що ти робиш. (Євангеліє від Івана: Quod facis, fac citius — «Що робиш, роби швидше».) Делай то, что ты делаешь. (Евангелие от Иоанна: Quod facis, fac citius — «Что делаешь, делай скорее».)

Age quod agis, et respice finem.

Робиш — так роби і не думай про результат. Делаеть — так делай и не думай о результате.

Agenda res est audentaque. Livius

Якщо необхідно зробити, на це необхідно зважитись. Тит Лівій Если нужно сделать, на это нужно решиться. Тит Ливий

Agere tabellis orsignatis cum aliquo. Cicero

Чинити з іншим згідно з його ж твердженнями. Цицерон Поступать с кем-лиbo согласно его же утверждениям. Цицерон

Agere cum dignitate et venustate. Cicero

Поводитись гідно й вишукано. Цицерон Вести себя достойно и изящно. Цицерон

Agnosco veteris vestigia flammae. Vergilius

Пізнаю сліди колишнього вогню (кохання). Вергілій Узнаю следы бывшего огня (любви). Вергилий

Agnus Dei qui tollis peccata mundi, eis requiem sempiternam.

Агнцю божий, який покутує гріхи світу, даруй їм довічний спокій. (Слова з католицької літургії, звернені до Ісуса Христа.) Агнец божий, искупающий прегрешения мира, даруй им вечный покой. (Слова из католической литургии, обращенные к Иисусу Христу.)

Agro bene culto nihil specie ornatius. Cicero

Не існує нічого красивішого, ніж гарно оброблене поле. Цицерон Нет ничего красивее хорошо возделанного поля. Цицерон

Aiunt multum legendum esse, non multa.

Кажуть, що читати треба не багато, але добірне. Говорять, що читати надо не много, но отборное.

Alba discernere et atra non posse.

Не відрізняти білого від чорного. Не отличать белого от черного.

Albis dentibus deridere (aliquem).

Відверто сміятись (з когось) (доброзичливо). Открыто смеяться (над кем-либо) (доброжелательно).

Albo lapillo diem notare.

Відзначати день білим камінцем (крейдою). (Стародавні римляни відзначали білим камінцем шасливі дні.) Отмечать день белым камешком (мелом). (Древние римляне отмечали белым камешком счастливые дни.)

Alea iacta est.

Жереб кинуто. (Метафорично: важливе або сміливе рішення прийнято. За переказом, ці слова сказав 10 січня 49 р. до н.е. Гай Юлій Цезар, вирішивши перейти прикордонну ріку Рубікон і тим самим розпочати громадянську війну.) Жребий брошен. (Метафорически: важное или смелое решение принято. По преданию, эти слова изрек 10 января 49 г. до н.э. Гай Юлий Цезарь, решив перейти пограничную реку Рубикон и тем самым начать гражданскую войну.)

Alia omnia.

Усе інше (все що завгодно, тільки не це). Все другое (все что угодно, только не это).

Alibi.

В іншому місці. В другом месте.

Aliena laudat, qui genus iactat suum. Seneca

Чужим добром хизується той, хто чваниться своїм походженням. Сенека Чужим добром щеголяет тот, кто кичится своим происхождением. Сенека

Aliena nobis, nostra plus aliis placent. Syrus

Чуже більше подобається нам, наше — іншим. Публілій Сір Чужое больше нравится нам, наше — другим. Публилий Сир

Aliena vitia in oculis habemus, a tergo nostra sunt.

Чужі вади маємо перед очима, а Чужие пороки у нас перед глазами, а свої — за спиною. свої — за спиною.

Aliena vitia quisque reprehendi mavult.

Кожен воліє осуджувати чужі Кождый предпочитает осуждать вади (а не свої). чужие пороки (а не свои).

Alia tempora.

Часи змінилися. Времена переменялись.

Aliis inserviando consumor.

Служачи іншим, марную себе. Служа другим, расточаю себя.

A limine.

З порогу; одразу; негайно. С порога; сразу же; немедленно.

Alit aemulatio ingenia.

Змагання плекає таланти. Соревнование питает таланты.

Alit lectio ingenium.

Читання плекає розум. Чтение питает ум.

Alitur vitium vivitque tegendo. Vergilius

Приховування зла плекає і по- Сокрытие зла питает и оживляет жвавлює його. Вергілій его. Вергилий

Alius enim fortasse alium, ipsum se nemo duceperit.

Іншого, можливо, і введеш в Другого, пожалуй, и обманешь, оману, самого себе ніхто не об- самого же себя никто не обма- дурить. нет.

Alienis delectari malis — voluptas inhumana.

Тішитись чужим нещастям — Тешиться чужим несчастьем — нечеловеческая радість (насолода). лодская радость (наслаждение).

Aliis si licet, tibi non licet.

Якщо іншим дозволено, то тобі — ні. Если другим позволено, то тебе — нет.

Alio more vivit.

Кожен живе за своїми звичаями. Каждый живет по своим обычаям

Alit lectio ingenium.

Читання плекає розум. Чтение питает ум.

Aliter cum tyranno, aliter cum amico vivitur.

Інакше живемо з тираном, інакше — з другом.

Іначе живем с тираном, іначе — с другом.

Aliud ex alio malum.

Одне зло впливає з іншого.

Одно зло вытекает из другого.

Aliud sceptrum, aliud plectrum.

Одна справа скипетр, інша — плектр (не кожен може бути царем і артистом).

Одно дело скипетр, другое — плектр (не каждый может быть царем и артистом).

Alium silere quod voles, primus sile.

Seneca

Якщо хочеш, щоб хтось мовчав про щось, насамперед мовчи сам. Сенека

Если хочешь, чтобы кто-то молчал о чем-нибудь, в первую очередь молчи сам. Сенека

Alius alio plura invenire potest, nemo omnia.

Bohr

Один може відкрити більше від іншого, але всього — ніхто. Бор

Один может открыть больше другого, но всего — никто. Бор

Alma mater.

Мати-годувальниця. (Метафорично: шаноблива назва навчального закладу.)

Мать-кормилица. (Метафорически: почтительное наименование учебного заведения.)

Alter alterius auxilii eget. Sallustius

Кожен потребує допомоги від іншої людини. Саллюстій

Каждый нуждается в помощи другого человека. Саллюстий

Altera manu fert (tenet) lapidem, panem ostentat altera.

Однією рукою тримає камінь, а другою протягує хліб (підступна, лукава людина).

Одной рукой держит камень, а другой протягивает хлеб (коварный, хитрый человек).

Alteri vivas oportet, si tibi vis vivere. Seneca

Треба жити для інших, якщо хочеш жити для себе. Сенека

Надо жить для других, если хочешь жить для себя. Сенека

Altissima quaeque flumina minimo sono labuntur.

Найглибші ріки плывуть із найменшим шумом.

Наиболее глубокие реки текут с наименьшим шумом.

Alterius non sit, qui suus esse potest.

Нехай не належить іншому Пусть не принадлежит другому
той, хто може належати собі. тот, кто может принадлежать себе.

Altera pars.

Інший бік. Другая сторона.

Alter ego.

Другий я. (Філософ Порфірій у «Життєписі Піфагора» (гл. 33) приписує цей вислів Піфагору: «Друзів він дуже любив і казав, що у друзів усе спільне і що товариш це другий він сам».) Другой я. (Философ Порфирий в «Жизнеописании Пифагора» (гл. 33) приписывает это выражение Пифагору: «Друзей он очень любил и сказал, что у друзей все общее и что друг это другой он сам».)

A mari usque ad mare.

Від моря до моря. (Девіз на гербі Канади. Джерело — Псалтир.) От моря до моря. (Девиз на гербе Канады. Источник — Псалтырь.)

Amabilis insania! Dulce periculum! Horatius

Приємне безумство! Солодкий досвід! Горацій Приятное безумие! Сладостный опыт! Гораций

Amant alterna Camenae. Vergilius

Камени (музи) люблять зміни. (Музи — богини вченості, поезії і музики (їх було дев'ять)). Вергілій Камены (музы) любят перемены. (Музы — богини учености, поэзии и музыки (их было девять)). Вергилий

Amantes amantes. Terentius

Закохані шалені. Теренцій Влюбленные безумны. Теренций

Amantis iusiurandum poenam non habet. Syrus

Клятва коханця не підлягає покаранню. Публілій Сір Клятва любовника не подлжит наказанию. Публилий Сир

Amantium ira amoris integratio. Terentius

Гнів закоханих — відродження кохання. Теренцій Гнев влюбленных — возрождение любви. Теренций

Amare simul et sapere ipsi Iovi non datur.

Кохати і в той же час зберегти розум не дано навіть Юпітеру. Любить и в то же время сохранить рассудок не дано даже Юпитеру.

Amat pacem Phidias.

Фідій любить мир (мистецтво потребує миру).

Фидий любит мир (искусству нужен мир).

Amat victoria curam.

Перемозі подобається старанність (немає перемоги без труднощів).

Победа любить прилежаніє (нет победы без трудностей).

Ambo meliores.

Одне одного варте (яке їхало, таке й здибало).

Один достоин другого (один другого стоит).

Amemus patriam, pareamus legibus!

Любімо батьківщину, корімося її законам!

Давайте же любите родину и повиноваться ее законам!

A mensa et toro.

Від столу та ложа (відлучити). (Формула розлучення у римському праві.)

От стола и ложа (отлучить). (Формула развода в римском праве.)

Ames parentem, si aequus est; si aliter, feras.

Syrus

Люби батька, якщо він справедливий; якщо ні — терпи. Публілій Сір

Люби отца, если он справедливый; если нет — терпи. Публилий Сир

Amici fures temporum (temporis).

Друзі — крадії часу (друзі забирають час).

Друзья — воры времени (для друзей необходимо время).

Amici mores noveris, non oderis!

Пізнай вдачу друга, і не буде ненависті!

Познай нрав друга, и не будет ненависти!

Amicitia inter pocula contracta plerumque vitrea est.

Дружба, укладена за келихом, здебільшого хитка (нетривала).

Дружба, заключенная за рюмкой, по большей части шаткая (непродолжительная).

Amicitia nisi in bonis (inter bonos) esse non potest.

Дружба може бути тільки між добримися людьми.

Дружба может быть только между хорошими людьми.

Amicitia semper prodest, amor et nocet. Syrus

Дружба завжди корисна, а любов може й зашкодити (завадити).
Публілій Сір

Дружба всегда полезна, а любовь может и повредит (помешать).
Публилий Сир

Amicitiae coagulum unicum est fides. Syrus

Дружбу найкраще скріплює вірність. Публілій Сір

Дружбу лучше всего скрепляет верность. Публилий Сир

Amicitiae immortales, mortales inimicitiae debent esse.

Дружба повинна бути безсмертною, ворожнеча — скороминушою.

Дружба должна быть бессмертной, вражда — мимолетной.

Amicitiam natura ipsa peperit.

Сама природа створила дружбу.

Сама природа создала дружбу.

Amicor res secundae parant, adversae probant.

Друзів створює щастя, нещастя випробовує їх.

Друзей создает счастье, несчастье испытывает их.

Amicum laedere ne ioco quidem licet. Syrus

Друга не годиться ображати навіть жартом. Публілій Сір

Друга не следует обижать даже шуткой. Публилий Сир

Amicum perdere est damnorum maximum. Syrus

Втрата друга — найбільша втрата. Публілій Сір

Потеря друга — наибольшая потеря. Публилий Сир

Amicum proba, probatum ama.

Друга випробуй, випробуваного — люби.

Друга испытай, испытанного — люби.

Amicus amico (sum).

(Я) другові друг (чого не зробиш для друга).

(Я) друг для друга (чого не сделаешь для друга).

Amicus certus in re incerta cernitur. Ennius

Вірний друг пізнається в біді. Енній

Истинный друг познается в беде. Энний

Amicus cognoscitur amore, more, ore, re.

Приятель пізнається за любов'ю, звичаями (характером), мовленням, вчинками.

Приятель познается по любви, обычаям (характеру), речи, поступкам.

Amicus est tamquam alter idem. Cicero

Друг неначе другий я. Цицерон Друг как будто второй я. Цицерон

Amicus hominis, inimicus causae.

Друг людини, але ворог справи (дружба дружбою, а служба службою). Друг человека, но враг дела (дружба дружбой, а служба службой).

Amicus humani generis.

Друг роду людського (людиноюлюб). Друг рода человеческого (человеколюб).

Amicus optima vitae possessio.

Приятель — найкращий скарб у житті. Приятель — наилучший клад в жизни.

Amicus Plato, amicus Socrates, sed magis amica veritas. Aristoteles

Друг (мені) Платон, друг Сократ, але істина дорожча. Аристотель Друг (мне) Платон, друг Сократ, но истина дороже. Аристотель

Amicus usque ad aras.

Друг аж до вівтаря (до могили). Друг вплоть до алтаря (до могилы).

Amittit merito proprium, qui alienum appetit. Phaedrus

Заслужено втрачає власне (добро) той, хто бажає чужого. Федр Заслуженно теряет собственное (добро) тот, кто желает чужое. Федр

Amici, diem perdidit. Suetonius

Друзі, я втратив день. (Светоній, «Божественный Тит». «Коли одного разу за обідом він загадав, що за весь день нікому не зробив добра, то вимовив слова, які не можливо забути: «Друзі, я втратив день».) Друзья, я потерял день. (Светоний, «Божественный Тит». «Когда однажды за обедом он вспомнил, что за весь день никому не сделал ничего хорошего, то произнес такие незабываемые слова: «Друзья, я потерял день».)

Amicus incommodus ab inimico differt.

Непутящого друга не відрізнити від ворога. Неловкий друг не отличается от врага.

Amicus Plato, sed magis amica veritas.

Платон мені друг, але істина ще більший друг. (Вислів сягає Платона і Аристотеля. Платон, «Федон» (діалог про бессмертя душі): «Якщо ви мене послухаєте, то менше будете думати про Сократа, а більше про істину».)

Платон мне друг, но истина еще больший друг. (Выражение восходит к Платону и Аристотелю. Платон, «Федон» (диалог о бессмертии души): «Если вы меня послушаетесь, то меньше будете думать о Сократе, а больше об истине».)

Amicus res adversae probant.

Лихо випробовує друзів.

Несчастья испытывают друзей.

Amor dei intellectualis. Spinoza

Пізнавальна любов до Бога. (Одне з понять філософської системи Бенедикта Спінози.)

Познавательная любовь к Богу. (Одно из понятий философской системы Бенедикта Спинозы.)

Amor sceleratus habendi. Ovidius

Злочинна пристрасть до стягання. Овідій

Преступная страсть к стяжательству. Овидий

Amoris abundantantia erga te.

Надмір любові до тебе.

Избыток любви к тебе.

Amor caecus.

Любов сліпа. (Коли любиш, то не бачиш вад коханого, коханої.)

Любовь слепа. (Когда любишь, то не замечаешь недостатков у возлюбленного, возлюбленной.)

Amor et melle et felle est fecundissimus.

Любов багата медом і жовтю (ласкою і злістю).

Любовь изобилует медом и желчью (лаской и злостью).

Amor magister optimus.

Любов — найкращий учитель.

Любовь — наилучший учитель.

Amor misceri cum timore non potest. Syrus

Любов не можна поєднувати зі страхом. Публілій Сір

Любовь нельзя совмещать со страхом. Публилий Сир

Amor non est medicabilis herbis.

Від любові немає зілля.

От любви нет зелья.

Amor patriae.

Любов до батьківщини.

Любовь к родине.

Amor perennis castae coniugis manet. Seneca

Любов відданої дружини залишається вічною. Сенека

Любовь преданной жены остается вечной. Сенека

Amor, ut lacryma, oculis oritur, in pectus cadit. Syrus

Кохання неначе сльоза: починається з ока, а западає в серце. Публілій Сір

Любовь подобна слезе: починається из глаза, а попадает в сердце. Публилий Сир

Amor vincit omnia.

Любов усе перемагає.

Любовь все побеждает.

Amori finem tempus, non animus facit. Syrus

Любові кладе край час, а не бажання. Публілій Сір

Любви кладет конец время, а не желание. Публилий Сир

Amoris vulnus sanat idem, qui facit. Syrus

Любовні рани заліковує той, хто їх робить. Публілій Сір

Любовные раны лечит тот, кто их делает. Публилий Сир

Anathema sit!

Хай буде проклятий!

Да будет проклят!

Anathema maranatha.

Хай буде проклятий. (Формула церковного прокляття і відлучення від церкви. Первинне значення слова anathema — спокутувальна жертва.)

Да будет проклят. (Формула церковного прокляття и отлучения от церкви. Первоначальное значение слова anathema — искупительная жертва.)

Ancilla theologiae. Baronius

Прислужниця богослів'я. (Так у середні віки богослови визначали роль філософії. Вислів приписують італійському історичу католицької церкви Цезарю Баронію (XVI ст.))

Служанка богословия. (Так в середні века богословы определяли назначение философии. Выражение приписывается итальянскому историчу католической церкви Цезарю Баронию (XVI в.))

Angosco veteris vestigia flammae. Vergilius

Впізнаю сліди колишнього вогню. (Карфагенська цариця Дідона, згадуючи вбитого чоловіка, говорить про своє кохання до троянського героя Енея.) Вергілій

Узнаю следы прежнего огня. (Карфагенская царица Дидона, вспоминая убитого мужа, говорит о своей любви к троянскому герою Энею.) Вергилий

Anima mundi.

Душа всесвіту (центр чогось). Душа вселенной (центр чого-либо).

Animi conscientia excruciarī.

Відчувати докори сумлін- Испытывать угрызения сове-
ня. сти.

Animo conniti.

Напружити усі душевні сили. Напрягать все душевные силы.

Animo obsequi. Plautus

Робити все що душі завгодно. Плавт Делать все что душе угодно. Плавт.

Animum rege, qui nist paret, imperat. Horatius

Керуй своїм настроєм, бо якщо Управляй своим настроением,
він не кориться, то панує. Гора- ибо если оно не повинуетя, то
цій повелевает. Гораций

Animum sumere. Paterculus

Піднести́сь духом. Патеркул Воспрянуть духом. Патеркул

Animus quod perdidit optat, atque in praeterita se totus imagine versat.

Petronius

Душа бажає того, що втратила, Душа жаждет того, что утратила,
і лине уявленню́м у минуле. Пе- и уносится воображением в про-
троній шлое. Петроний

Anima vilis

Нікчемна душа (нікчемна лю- Ничтожная душа (ничтожный
дина). человек).

Animos labor nutrit.

Праця живить розуми. Труд питает умы.

Animus aequus optimum est aerumnae condimentum. Plautus

Рівновага духу — найнадійніший Равновесие духа — самый надеж-
засіб проти журби. Плавт ный способ от печали. Плавт

Annosus non diu vixit, diu fuit. Syrus

Довговічна людина не довго Долговечный человек не долго
жила, а довго була. Публілій жил, а долго был. Публилий
Сір Сир

Annus novum bonum felicem faustum fortunatumque!

Щасливого Нового року! Счастливого Нового года!

An nescis longas regibus esse manus? Ovidius

Хіба ти не знаєш, що у царів довгі руки? Овідій

Разве ты не знаешь, что у царей длинные руки? Овидий

An nescis, mi fili, quantilla mundus regatur?

Сину мій, хіба ти не знаєш, як небагато треба мати розуму, щоб керувати світом? (Цю фразу, за легендою, вимовив римський папа Юлій III (1550–1555 р.) у відповідь на промову одного монаха, у якій той поспівчував папі з приводу тягара управління світом, що лежить на ньому.)

Сын мой, разве ты не знаешь, как мало надо ума, чтобы управлять миром? (Эту фразу, по преданию, произнес римский папа Юлий III (1550–1555) в ответ на речь одного монаха, в которой тот выразил свое сочувствие папе по поводу лежащего на нем тяжелого бремени управления миром.)

Annus superior semper melior.

Минулий рік завжди кращий.

Истекший год всегда лучший.

Angustiae temporis.

Нестача часу.

Недостаток времени.

Angustia conclusae orationis. Cicero

Побудова у вигляді тез. Цицерон

Построение в форме тезисов. Цицерон

Ante lentem augere ollam.

До сочевиці придбати горщик (заздалегідь, завчасно).

До чечевицы приобрести горшок (заблаговременно).

Ante victoriam ne canas triumphum.

До перемоги не говори про триумф.

До победы не говори о триумфе.

Antigua, quae nunc sunt, fuerunt olim nova.

Те, що зараз старе, було колись новим.

То, что теперь старое, было когда-то новым.

Antiquo modo, antiquo more.

За старим правилом, за старим звичаєм.

По старому правилу, по старому обычаю.

Apage (a me), satanas!

Відійди (від мене), сатано! (Неточна цитата з Євангелія від Матвія.)

Отойди (от меня), сатана! (Неточная цитата из Евангелия от Матфея.)

Apertae Musarum ianuae.

Двері до муз відкриті (кожен може займатися мистецтвом). Двери к музам открыты (каждый может заниматься искусством).

Apices juris.

Юридичні тонкощі. Юридические тонкости.

A potiori fit denominatio.

Найменування дається за ознакою, що переважає. (Одне із положень логіки.) Наименование дается по преобладающему признаку. (Одно из положений логики.)

Apparatus orationis.

Блискучість промови. Блистательность речи.

Appropera opus coeptum.

Прискорою справу, яку почав. Ускоряй начатое дело.

Apud alios loqui didicerunt, non ipsi secum. Cicero

Вони навчилися промовляти перед іншими, але не самі з собою. Цицерон Вони научились говорить перед друзими, но не сами с собой. Цицерон

Apud Ciceronem omnia desinunt, apud Pollionem omnia cadunt. Quintilianus

У промовах Цицерона все закінчується спокійно, у Поліона — все круто обривається. Квінтіліан В речах Цицерона все закінчується спокійно, у Поліона — все круто обривається. Квінтіліан

Aquae et ignis interdictio.

Відлучити від води й вогню. (У стародавніх римлян — один із видів покарання за найбільш тяжкі злочини, що означало позбавлення громадянських прав і вигнання.) Отлучение от воды и огня. (У древних римлян — один из видов наказания за особо тяжкие преступления, означавшего лишение гражданских прав и изгнание.)

Aquam dare. Plinius Minor

Дати оратору час, встановити регламент. Пліній Молодший Дать оратору время, установить регламент. Плиний Младший

Aquila non capit (captat) muscas.

Орел не ловить мух. Орел не ловит мух.

Aquilam volare doces.

Навчаєш орла літати (навчаєш людей робити те, що вони вміють робити краще за тебе). Учишь орла летать (учишь людей делать то, что они умеют делать лучше тебя).

Arare litus. Ovidius

Працювати без користі (дослівно: орати піски на березі).
Овідій

Трудиться без пользы (дословно: вспахивать прибрежные пески).
Овидий

Arare bove et asino.

Орати волом і віслюком (робити щось безглузде; поєднувати не-сумісне).

Пахать волом и ослом (делать что-то нелепое; соединять несо-вместимое).

Arbiter elegantiae (elegantiarum).

Суддя витонченості, арбітр еле-гантності.

Судья изящности, арбитр эле-гантности.

Arbor mala, mala mala.

Погане дерево — погані плоди.

Плохое дерево — плохие плоды.

Arcum intensio frangit, animum remissio. Syrus

Лук ламається від надмірного на-пруження, а душа — від млявості.
Публілій Сір

Лук ломается от чрезмерного на-пряжения, а душа — от вялости.
Публилий Сир

Arce homines ad injuria. Cicero

Утримуй людей від несправедли-вих вчинків. Цицерон

Удерживай людей от несправед-ливых поступков. Цицерон

Arcus nimium lensus rumpitur.

Занадто натягнута струна лопа-ється.

Чересчур натянутая струна лопа-ется.

Ardua molimur, sed nulla, nisi ardua, virtus. Ovidius

Ми боремся з труднощами, але до-блесть завжди важка. Овідій

Мы боремся с трудностями, но до-блесть всегда трудна. Овидий.

Arduum videtur res gestas scribere. Sallustius

Важким є написання історії. Сал-люстій

Трудным является написание истории. Саллюстий

Arenae mandare simina. Ovidius

Займатися марною справою (до-слівно: сіяти на піску). Овідій

Заниматься бесполезным делом (дословно: сеять на песке). Овидий

Argumenta adversaria.

Докази протилежної сторони.

Доводы противной стороны.

Argumenta ponderantur, non numerantur.

Сила доказів не в їх кількості, а в їх вагомості.

Сила доказательств не в их количестве, а в их весомости.

Argumentum ad crumenam.

Довід, що звернений до гаманця.

Довод, обращенный к кошельку.

Argumentum ad misericordiam.

Аргумент, звернений до милосердя, довід, що розрахований на те, щоб викликати жалю.

Аргумент, обращенный к милосердию, довод, рассчитанный на то, чтобы вызвать жалость.

Argumentum (demonstratio) ad oculos.

Наочний доказ.

Наглядное доказательство.

Argumentum argentarium.

Грошовий довід; хабар, підкуп.

Денежный довод; взятка, подкуп.

Argumentum baculinum.

Паличний аргумент, доказ за допомогою насильства.

Палочный аргумент, доказательство с помощью насилия.

Argumenta non numeranda, sed ponderanda sunt.

Докази визначаються не кількістю, а вагомістю.

Доказательства определяются не количеством, а весомостью.

Aristoteles non semper Aristoteles.

Аристотель не завжди Аристотель (і мудрець може помилитись).

Аристотель не всегда Аристотель (и мудрец может ошибиться).

Arma virumque cano. Vergilius

Оспівую військові подвиги героя. (Слова, якими починається текст поеми Вергілія «Енеїда».)

Воспеваю военные подвиги героя. (Слова, которыми начинается текст поэмы Вергилия «Энеида».)

Arrectis auribus.

Слухати, нащупавши вуха (уважно слухати).

Слушать, наострив уши (внимательно слушать).

Ars alit artificem.

Мистецтво годує творця.

Искусство кормит творца.

Ars est celare artem.

Приховати мистецтво — завдання мистецтва (справжній мистець повинен створити ілюзію справжнього життя).

Скрити искусство — задача искусства (истинный художник должен создать иллюзию настоящей жизни).

Ars longa, vita brevis. Hippocrates

Життя коротке, мистецтво — вічне. Гіппократ

Жизнь коротка, искусство — вечно. Гиппократ

Ars una, species mille.

Мистецтво єдине, але видів його безліч.

Искусство едино, видов его множество.

Artem non odit nisi ignarus.

Тільки неук ненавидить мистецтво.

Только невежда ненавидит искусство.

Artes liberales.

Вільні мистецтва. (У Стародавньому Римі *artes liberales* називалися взагалі заняття наукою і мистецтвом, які не пов'язані з професійною діяльністю, тобто розумова праця, якою могли займатися тільки вільнонароджені громадяни. У середні віки таку назву мали сім світських наук: граматика, риторика, діалектика, арифметика, геометрія, астрономія, музика.)

Свободные искусства. В Древнем Риме *artes liberales* назывались вообще занятия наукой и искусством, не связанные с профессиональной деятельностью, т.е. умственный труд, которым могли заниматься только свободнорожденные граждане. В средние века так назывались семь светских наук: грамматика, риторика, диалектика, арифметика, геометрия, астрономия, музыка.)

Artes molliunt mores.

Мистецтва пом'якшують звичаї.

Искусства смягчают нравы.

Artificem commendat opus.

Митця вихваляє його витвір.

Художника хвалит его творение.

Asinus ad Lyram.

Віслук із лірою. (Заголовок байки Федра, у якій розповідається про віслука, який знайшов у полі ліру, спробував копитом торкатися струн і з жалем каже, що таким прекрасним інструментом повинен володіти той, хто може з ним поводитися.)

Осел слирой. (Заглавие басни Федра, в которой говорится об осле, который, найдя оставленную в поле лиру, касается струн копытом и выражает сожаление, что такая прекрасная вещь не досталась кому-нибудь, умеющему с ней обращаться.)

Asinus asino pulcherrimus.

Віслюк віслюку найкрасивіший. Осел ослу красивее всех.

Asinus gloriosus.

Хвалькуватий віслюк. Хвастливый осел.

Asinus manebis in seacula seaculorum.

Ти залишишся віслюком на віки вічні. Ты останешся ослом на веки вечные.

Asinus asinorum.

Віслюк із віслюків (дурень із дурнів). Осел из ослов (дурак из дураков).

Asinus asinum fricat.

Віслюк треться об віслюка (дурень хвалить дурня). Осел трется об осла (дурак хвалит дурака).

Asinus Buridani inter duo prata.

Буріданів віслюк між двома лужками. (Метафорично: приклад, що характеризує стан нерішучості.) Буриданов осел между двумя лужайками. (Метафорически: пример, характеризующий состояние нерешительности.)

Asinus in tegulis.

Віслюк на даху (небачене). Осел на крыше (невиданное).

Asinus stramen mavult quam aurum.

Віслюк віддає перевагу підстилці над золотом (кожен судить про речі з свого погляду). Осел предпочитает подстилку золоту (каждый судит о вещах со своей точки зрения).

Aspice nudatas, barbara terra, nates.

Милуйся, варварська країно, на оголені сідниці. Полюбуйся, варварская страна, на обнаженные ягодицы

Asserui jam fugique catenas. Ovidius

Ось я звільнився і втік від ланцюгів. Овідій Вот я освободился и бежал от цепей. Овидий

Assidu(e) addiscens ad senium venio.

Безперервно навчаючись, до старості я приходжу. (Переклад збереженого Плутархом вірша афінського законодавця і поета Солона.) Непрестанно учась, к старості я прихожу. (Перевод сохраненного Плутархом стиха афинского законодателя и поэта Солонна.)

Atrocitati mansuetudo est remedium.

Покірність — засіб (ліки) проти жорстокості.

Кротість — средство (лекарство) против жестокости.

Audaces fortuna iuvat timidusque repellit.

Сміливим доля допомагає, боязливим — відмовляє.

Смелым судьба помогает, трусливым — отказывает.

Audendo virtus crescit, tardando timor. Syrus

Мужність зростає завдяки сміливим вчинкам, а страх — від повільності. Публій Сір

Мужество возрастает благодаря смелым поступкам, а страх — от медлительности. Публилий Сир

Audendum est: fortes adiuvat ipsa Venus.

Треба бути відважним: сміливим сприяє сама Венера.

Надо быть отважным: смелым способствует сама Венера.

Audi multa, loquere pauca.

Слухай багато, говори мало.

Слушай много, говори мало.

Audiat et altera pars.

Хай буде вислухана і друга (протилежна) сторона. (Один з основних принципів судочинства. У близькій формі вислів зустрічається у Блаженного Августина, одного з отців церкви (Audi partem alteram — «Про дві душі»), але сягає він античності. У суддівській присязі в Афінах були слова: «Я буду вислуховувати того, кого звинувачують, і того, хто звинувачує, однаково».)

Пусть будет выслушана и другая (противоположная) сторона. (Один из основных принципов судопроизводства. В близкой форме выражение встречается у Блаженного Августина, одного из отцов церкви (Audi partem alteram — «О двух душах»), но восходит оно к античности. В судебской присяге в Афинах были слова: «Я буду выслушивать обвиняемого и обвинителя одинаково».)

Audacter calumniare, semper aliquid haeret. Bacon

Зводь наклеп сміливо, завжди що-небудь та залишиться. (Джерелом вислову в наведеній формі є твір Френсіса Бекона «Трактат про достоїнство та удосконалення наук».)

Клеветчи смело, всегда что-нибудь да останется. (Источником выражения в приведенной форме является сочинение Френсиса Бэкона «Трактат о достоинстве и усовершенствовании наук».)

Audacia pro muro habetur Sallustius.

Відвага заміняє мури. Саллюстій

Отвага заменяет стены. Саллюстий

Audacibus annue coeptis. Vergilius

Будь прихильним до сміливих Будь благосклонен к смелым на-
починань. Вергілій чинанням. Вергилий

Audentes fortuna iuvat. Vergilius

Сміливим допомагає доля. Смелым помогает судьба. Вер-
Вергілій гилий

Audi alteram partem.

Вислухай іншу сторону. Вслушай другую сторону.

Audi, vide, tace, si vis vivere in pace.

Слухай, дивись, мовчи, якщо хо- Слушай, смотри, молчи, если хо-
чеш жити спокійно. чеш жить спокойно.

Audire ignoti quod imperat soleo non auscultare. Caecilius Statius

Вислухати нісенітниць я згоден, Послушать глупость я готов,
але виконувати не буду. Цецилій а слушаться не буду. Цецилий
Стацій Стаций

Aures habentet non audient.

Вони мають вуха, але не чують. Они имеют уши, но не услышат.
(Псалтир, про статуї язичниць- (Псалтирь, об изваяниях языче-
ких богів: очі мають і не бачать, ских богов: глаза имеют и не уви-
вуха мають, але не почують.) дят, уши имеют, но не услышат.)

Auribus teneo lupum.

Тримаю вовка за вуха; перебуваю Держу волка за уши; нахожусь в
у безпорадному стані. безвыходном положении.

Aurum est saepe causa animi vitiorum.

Золото часто є причиною поро- Золото часто является причиной
ків душі. пороков души.

Aurea mediocritas. Horatius

Золота середина. Гораций Золотая середина. Гораций

Aurem substringe loquaci. Horatius

Нащуй вуха біля базікала. Го- Навостри уши возле болтуна. Го-
рацій раций

Aures hominum novitate laetantur.

Людські вуха втішаються нови- Человеческие уши тешатся ново-
нами. стями.

Auri sacra fames. Vergilius

Проклята жадоба золота. Вергілій Проклятая жажда золота. Вергилий

Aurora Musae (Musis) amica (est).

Аврора — подруга муз (ранкові години — найбільш сприятливі для розумової праці). Аврора — подруга муз (утренние часы — наиболее благоприятные для умственного труда).

Ausculata et perpende.

Уважно слухай та ретельно обмірковуй. Внимательно слушай и тщательно обдумывай.

Auscultare disce.

Вчися слухати. Учись слухать.

Auspicia sunt fausta.

Прізвістки сприятливі. (Формула римських жреців-авгурів, які давали пророцтво за польотом птиць.) Предзнаменования благоприятны. (Формула римских жрецов-авгуров, дававших предсказания по полету птиц.)

Ausculata et perpende.

Слухай (що говорить інший) і зважуй. Слушай (что говорит другой) и взвешивай.

Auscultare disce, si nescis loqui.

Учись вислуховувати, якщо не вмієш говорити. Учись выслушивать, если не умеешь говорить.

Aut — aut.

Або — або. Или — или.

Aut Caesar, aut nihil.

Або Цезар, або ніщо. (Девіз Чезаре Борджія, італійського кардинала і військового авантюриста. Джерелом для цього девізу були слова римського імператора Калігули (12–41 рр. н.е.), який був відомий своїм марнотратством.) Или Цезарь, или ничто. (Девиз Чезаре Борджиа, итальянского кардинала и военного авантюриста. Источником для этого девиза послужили слова, приписываемые римскому императору Калигуле (12–41 г. н.э.), известному своей расточительностью.)

Aut deus, aut natura.

Або бог, або природа. Или бог, или природа.

Aut non tentaris, perface. Ovidius

Або не берись, або доведь до кінця. Овідій

Или не берись, или доводи до конца. Овидий

Aut prodesse volunt aut delectare poetae. Horatius

Поети бажують бути або корисними, або приємними. Гораций

Поэты желают быть или полезными, или приятными. Гораций

Aut bibat, aut abeat!

Нехай або п'є, або йде! (Або хай підкоряється правилам товариства, або хай іде.)

Или пусть пьет, или пусть уйдет! (Или пусть подчиняется правилам общества, или пусть уходит.)

Aut cum scuto, aut in scuto.

Або з щитом, або на щиті (або перемоги, або загинути).

Со щитом или на щите (или победить, или погибнуть).

Aut inveniam viam, aut faciam.

Або знайду дорогу, або прокладу (її сам).

Или найду дорогу, или проложу (ее сам).

Aut odit, aut amat mulier, nihil est tertium.

Жінка або ненавидить, або любить, третього немає.

Женщина или ненавидит, или любит, третьего нет.

Auxilia humilia, firma consensus facit. Syrus

Згода робить незначну допомогу міцною. Публілій Сір

Согласие делает незначительную помощь сильной. Публилий Сир

Avari non solum libidine augendi cruciantur, sed etiam amittendi.

Скнари мучаються не тільки користолюбством, але й страхом втрати.

Скряги мучаются не только страстью наживы, но и страхом утраты.

Avaritia neque copia, neque inopia minuitur.

Жадібність не зменшується ані багатством, ані нестатками (злиднями).

Жадность не уменьшается ни богатством, ни недостатками (бедностью).

Avaro quid mali optes, nisi ut vivat diu? Syrus

Що можна найгіршого побажати скнарі, ніж те, щоб він довго жив? Публілій Сір

Что можно худшего пожелать скряге, чем то, чтобы он долго жил? Публилий Сир

Avarum irritat, non satiat pecunia. Syrus

Гроші дратують (дражнять) скупого, а не заспокоюють. Публілій Сір

Деньги раздражают (дразнят) скупого, а не успокаивают. Публилий Сир

Avarus animus nullo satiatur lucro. Sallustius

Богатство не зменшує жадібність. Саллюстій

Богатство не уменьшает жадности. Саллюстий

Avaritia est injuriosa appetitio alenorum. Cicero

Жажерлевість — це злочинне бажання чужого. Цицерон

Алчность есть преступное желание чужого. Цицерон

Avaritia senilis quid sibi velit, non intellego. Cicero

У чому сенс старечої скупості — не розумію. Цицерон

В чем смысл старческой скупости — не понимаю. Цицерон

Avaro omnia desunt.

Жадібному всього замало.

Жадному всего мало.

Avaro omnia desunt, sapienti nihil.

Жадібному всього замало, мудрецю — нічого.

Жадному всего мало, мудрому — ничего.

Avaro tam deest quod habet, quam quod non habet.

Скупому недостає того, що в нього є, як і того, чого немає.

Скупому недостает того, что у него есть, как и того, чего у него нет.

Ave, Caesar (imperator)! Morituri te salutant!

Здрастуй, Цезаре (імператоре)! Ті, що йдуть на смерть, вітають тебе! (Так вітали римських імператорів гладіаторів.)

Здравствуй, Цезарь (император)! Идущие на смерть приветствуют тебя! (Так приветствовали римских императоров гладиаторы.)

Ave atque vale!

Живи і бувай здоровим!

Живи и здравствуй!

Avida est periculi virtus. Seneca

Доблесть жадає небезпеки. Сенека

Доблесть жаждет опасности. Сенека

